

RECENSIONER

Angela Rundquist: *Fritz von Dardel. Han tecknade sitt liv*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2015. 590 s., ill. ISBN 978-91-7331-698-9.

För de flesta svenskar förknippas namnet Dardel troligtvis med konstnären Nils Dardel och målningen *Den döende dandyn* från 1918. Efter att ha läst etnologen Angela Rundquists (1935–2013) gedigna studie över Fritz von Dardel (1817–1901, farfar till konstnären) förundras jag över att denne man inte är mer känd idag, eftersom han hade ett sådant stort inflytande på svenskt kulturliv i samband med moderniseringen av Sverige. Utifrån Rundquists gedigna redogörelser inleder jag därför min recension med att kort presentera denna huvudfigur.

Fritz von Dardel var född och uppväxt i Schweiz som barn till en schweizisk officer i brittisk tjänst och en svensk grevinna. Vid 16 års ålder beslutade fadern att sonen skulle söka sig till den svenska armén, genomgå en officersutbildning och därigenom kunna etablera sig i Sverige. Familjen var att betrakta som fattigadel, varför militäryrket var den enklaste vägen till en respektabel position för den unge Dardel. Tidigt visade sig Dardels håg för tecknande, vilket var passande inom militären där konstnärlig kompetens var eftertraktat (se vidare i Bo Lundströms avhandling *Officieren som arkitekt och konstnär i det svenska 1800-talet*, 1999). I utbildningssyfte vistades Dardel periodvis i Paris för att studera privat hos konstnärer och se de senaste utställningarna. Där kommer han också i kontakt med den framväxande karikatyrkonsten i pressen, en uttrycksform han själv kommer att ägna sig åt

med stor framgång. Förutom att teckna och måla privat, samt för militären, kom han att publicera sig i form av illustrationer till press och tidskrifter. Dardel ger dessutom ut ett antal egna album via förlag som säljer bra. Han gifte sig 1846 med Augusta Silfverschiöld, dotter till en av landets rikaste företagare, och får med henne sju barn. Äktenskapet tycks kärleksfullt, men det blir också en viktig förutsättning för Dardels fortsatta karriär.

Via armén, där Dardel kom att ha sin huvudsakliga anställning på Svea livgarde fram till 1864, fick han även uppdrag och sedan anställning vid hovet (främst knuten till kronprins Karl, sedermera kung Karl XV). Han verkade även som militärattaché i Paris under ett antal år innan han kunde övergå till en civil tjänst, en utnämning till överintendent i Överintendentsämbetet och därigenom även preses i Konstakademien. Till hans meriter för tjänsten räknades inte bara hans egen konstnärliga verksamhet, utan också hans utnämning till så kallad agré i Konstakademien 1849, samt, enligt samtida skvaller, hans nära relation till den konstinresserade kronprinsen. Det var en post med makt över både undervisning i konst och arkitektur samt över allt statligt byggande. Under Dardels tid färdigställdes exempelvis Nationalmuseum (1866), Kungliga Musikaliska Akademien och Kungliga biblioteket (båda 1877) i Stockholm, men alla ritningar till byggnader inom staten, bland annat sjukhus, kyrkor och järnvägsstationer, passerade ämbetet för godkännande. Till detta kom ansvaret för vård av historiska byggnader och för statyer i offentliga miljöer (se vidare i Catherine Mellanders avhandling *Arkitektoniska visioner under statligt*

förmyndarskap. En studie av Överintendents-ämbetets verksamhet och organisation 1818–1917, 2008). Dardel hade dessutom stort inflytande över flertalet svenska bidrag på världsutställningar under den senare delen av 1800-talet, både genom sina olika professionella roller och ordförandeposter i exempelvis Sveriges Allmänna Konstförening och Svenska Slöjdföreningen. Att sitta på många stolar var dock inte ovanligt vid denna tid och de svenska och nordiska nätverken var små, varför ett fåtal män kom att få stort inflytande inom specifika områden. Det mesta i Dardels karriär tycks enligt Rundquists biografi ha varit framgångsrikt, sånär som på perioder av ekonomiska svårigheter, en misslyckad dramatisk uppsättning, och att han aldrig lyckades få till stånd ett Konstindustrimuseum i Stockholm – en fråga som diskuteras in i modern tid.

Angela Rundquists biografi är en omfattande studie, inkluderande 200 illustrationer av Fritz von Dardels hand. Det finns kort sagt täckning för biografins undertitel: *Han tecknade sitt liv*. Studien täcker självklart både det privata livet och den professionella karriären, men erbjuder också en rik belysning av en dynamisk tid när Sverige moderniserades. Dardel var en stor samhällskildrare, delvis genom sina teckningar och akvareller. Men Rundquist studie bygger också på en stor samling brev, dagböcker och andra skrivna dokument som hör samman med Dardels professioner och ordförandeposter. Delar av materialet har publicerats tidigare, bland annat av Dardel själv, men mycket finns bevarat inom familjen. Rundquist har dock haft tillgång även till detta material genom att helt enkelt tillhöra denna familj. Den rika användningen av dessa dokument ger läsaren onekligen en intim kontakt med Fritz von Dardel, han är en skarpsynt betraktare och humoristisk berättare. Jag saknar dock en djupare diskussion om urval, exempelvis vad gäller illustrationerna. Är det så att de är representativa för hans rika produktion eller är de valda utifrån författarens etnologiska blick? En övervägande del av reproduktionerna gestaltar människor i form av porträtt, dokumentationer av särskilda händelser och karikatyrer som be-

skriver såväl lustiga situationer som särskilda personer. Familjeliv blandas med scener från den militära och den civila karriären, han verkar ha tecknat flitigt under fester, möten och militärovnings. Vissa teckningar kan räknas till resedokumentation från Dardels många resor med geografisk spridning från Haparanda till Alger. Andra verk har närmast journalistiska kvaliteter, som teckningarna från Marsupprettet i Stockholm 1848. Utifrån Dardels konstsyn, intresse för formgivning och ansvar för konst- och arkitekturfrågor torde detta, tillsammans med landskapsskildringar och vyer, finnas representerat mer än vad urvalet gör gällande. Det finns en ambition att lyfta Dardel som konstnär, men här är studien tyvärr lite fattig. Jag saknar också en bildförteckning, liksom löpande referenser till illustrationerna i texten. De är inte alltid placerade i relation till texten, vilket försvårar läsningen av dessa vackert reproducerade och mycket intressanta bilder.

Det är dock viktigt att uppmärksamma att det finns ett problem med att recensera denna biografi, eftersom den kritik som framförs kan ha praktiska orsaker bortom Rundquists kontroll. Författaren, som ägnat många år åt detta arbete, gick bort innan boken var färdig. Föreliggande manus har sammanställts av kollegorna Karin Lindvall – som varit delaktig tillsammans med Rundquist i delar av redigeringsarbetet med boken – samt Mats Hellspong. De har redovisat sitt arbete med texten och öppet redovisat svårigheter med källangivelser och annat akribi eftersom de inte haft full tillgång till Rundquists grundmaterial. Det är utomordentligt att biografien kunde ges ut, då, som jag har visat på, Fritz von Dardel var en person med stort inflytande inom den kulturella sfären under en mycket dynamisk tid och kännedomen om honom idag tycks vara bristfällig. Men det finns frågor att ställa till materialet, vilket jag återkommer till längre fram i recensionen.

Historien om Fritz von Dardel är en både gripande och fascinerande berättelse om ”främlingen” som i princip inte vistats i Sverige och inte kunde språket när han tog anställning i

svenska armén, men som med tiden kom att inneha viktiga uppdrag och poster inom hovet och kulturlivet. Enligt Rundquist är just pikar om språkkunskaperna någonting som förföljer honom livet igenom, men utan verklig anledning. Dardel fick smeknamnet "Dandy" i sin ungdom, vilket i sin ursprungsbetydelse hänvisar till en uppkomling som imiterar ett aristokratiskt levnadssätt och som bryr sig om ytliga företeelser som mode och manér. Det är lätt att vi idag måhända ser det som mer förringande än vad som var fallet i ett mer romantiskt vurmande 1800-tal, men det går att mellan raderna i biografen läsa in ett mönster som handlar om anpassning då Dardel av sina kritiker ofta betraktas som utlänning. Att Dardel dessutom tycks ha en något ytlig karaktär som passar smeknamnet framkommer när Rundquist återkommande beskriver honom som en charmör med kvinnotycke. Kvinnors utseende, mode och stil är något som han alltid noterar, tecknar och skvallrar om i breven hem till Augusta – samt i dagböcker och teckningar från de fester han deltar i. Här visar Dardel prov på starka åsikter och en mycket vass penna.

I skildringen av Fritz von Dardel som professionell myndighetsperson speglas tidens komplicerade förhållande till den framväxande nationalismen på ett intressant sätt. I grunden framstår han som en världsmedborgare, låt vara i tidens romantiska och stilistiskt eklektiska anda, men samtidigt verkar han för att lyfta fram "det svenska" i sin profession genom exempelvis arrangerandet av utställningar och ansvar för de monumentala byggnationerna med dess utsmyckningar för olika nationella samlingar. Han ger ut album över svenska folkdräkter, och här lyfts Dalarna fram som ett viktigt exempel efter att han vid besök där beundrat att folket använder sina dräkter till vardags. Och även om han ifrån Schweiz har med sig demokratiska ideal, så förefaller han samtidigt vara mån om såväl traditioner, anor och monarkins bevarande – något som förstärks med åldern, vilket kanske är naturligt. Han delar som tidigare nämnts också sin samtids förkärlek för det exotiska och förespråkar ofta eklekticism (alltså en blandning olika historiska stilar), vilket med nutida postkolo-

niala ögon framstår som problematiskt. Här har Rundquist olyckligtvis alltför ofta avstått från att kontextualisera sammanhang, exempelvis när det gäller skildringar av samer, judar och muslimer. Hon låter både otidsenliga begrepp reproduceras och Dardels skarpa karikatyrer och omdömen lämnas okommenterade, vilket skapar onödigt friktion i läsningen.

Generellt sett är ett problem med biografen över Fritz von Dardel att den har drag av hagiografi. Rundquist finner få fel hos sitt studieobjekt och i vissa partier framstår det som en väl okritisk och ytlig skildring. Detta skapar en misstänksamhet hos läsaren. Det saknas resonerande fördjupningar av den typ Rundqvist ger när hon exempelvis grundligt diskuterar de manliga konstnärernas förhållande till de kvinnliga konstmodellerna, grisetterna, i Paris. Sådana skulle ha gett en bättre förklarande belysning av både tiden och personen, utan att studien skulle ha behövt svälla över alla bräddar. Annat i texten borde nämligen ha redigerats och strukturerats ned: som när Dardels detaljrika skildringar av diverse färdmedel, sällskap och svepande omdömen om resmål har tillåtits ta över redogörelsen. Återigen, detta kan ha en naturlig förklaring i att Rundquist inte hann arbeta igenom sitt bokmanus. Noterbart är att första halvan av biografen, den del som Rundquist var mest delaktig i, framstår som mer genomarbetad än den andra halvan där upprepningar och mer grunda resonemang förekommer.

Samtidigt måste det avslutningsvis sägas att detta är en i huvudsak välskriven och lättläst bok. Den är tydligt strukturerad genom såväl kronologi som tematik, trots ett rikt persongalleri, huvudpersonens många uppdrag och den stundtals förekommande detaljrikedom i texten som nämndes ovan. Det är en studie som i mycket bidrar till kunskapen om 1800-talets kultursverige ställt i en internationell kontext, förutom att belysa en av tidens verkliga huvudpersoner och visa på hans konstnärskap genom ett stort antal reproduktioner. Biografen över Fritz von Dardel kan med fördel läsas av alla med ett historiskt, etnologiskt eller konstvetenskapligt intresse för den tiden.

Ann-Catrine Eriksson, Umeå